

Bodó Csanád – Szabó Gergely szerk., A szociolingvisztikai kutatás társadalmi hatásai

ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2025. 393 oldal

1. Budapesten, az Eötvös Loránd Tudományegyetemen 2023. szeptember 6–8. között rendezték meg a 22. Élőnyelvi Konferenciát a jelen kötetével azonos címmel. Az előadásokat közreadó kötet arra vállalkozik – mint ahogyan a szerkesztők azt az előszóban kifejtik –, hogy a szociolingvisztikai kutatásokat a szakmai közönség számára elérhetővé tegye, de emellett a felsőoktatási képzéshez is hozzájáruljon. Noha egyetérthetünk azzal, hogy a kötetben szereplő tanulmányok rendkívül változatos képet mutatnak, a szerkesztők azt a lehetőséget mégsem hagyják kihasználatlanul, hogy az egyik legérdekesebb kérdésfelvetéssel mégis összefogják őket: azzal, hogy miként lesz a szociolingvisztikai kutatás alkalmas a társadalmi hatás elérésére, mellyel együtt a kutatásban felvetett kérdések jelentősége is felmérhető.

2. A kötet szerkezetét tekintve hét fő tematikus egységre tagolódik. Az első a konferencia plenáris előadóinak tanulmányait tartalmazza. MARY BUCHOLTZ tanulmánya *A társadalmi igazságosság előmozdítása a szociolingvisztikában – A közösségközpontú kollaboráció hatása* címmel azt tárgyalja, hogy a kortárs szociolingvisztikában (egyúttal nyelvészetben) hogyan jelenik meg a társadalmi szerepvállalás és a kutatók erkölcsi felelősségének jelentősége. Ezt a kérdést nemcsak felveti, hanem kritikailag körül is járja, részletezve a diszciplína ehhez kapcsolódó előzményeit: ezek vezettek ugyanis az itt szorgalmazott szemléletváltáshoz. A kutatók erkölcsi felelősségét előmozdító diskurzus a szociolingvisztikát már a kezdetektől fogva jellemezte: nem meglepő, hogy a nyelv és a társadalmi egyenlőtlenségek kapcsolata folyamatosan meghatározó volt a diszciplína művelői számára. BUCHOLTZ mégis olyasvalamit hangsúlyoz, amelyet eddig kevésbé övezetett kitüntetett figyelem: kutatóként (és a társadalom tagjaiként) foglalkoznunk kell azzal, hogy a nyelvészetben belül is gondoljunk a társadalmi igazságosságra. Amikor BUCHOLTZ felteszi a kérdést, hogy „[m]it teszünk mi, szociolingvisták a társadalmi igazságosság előmozdításáért?” (18), a cselekvés lehetőségeit arra vonatkoztatja, amit a nyelvészetben belül tehetünk ezért.

HELTAI JÁNOS IMRE *A déli elméletek és a romani nyelvpolitikák* című tanulmányában arra vállalkozik, hogy mindezen elméletek relevanciáját a magyarországi (és európai) romák helyzetére vonatkoztatva értelmezze. A déli elméletek (vö. MAKONI–PENNYCOOK 2020) a globális dél és globális észak metaforikus (de egyúttal földrajzi értelemben is megragadható) terének szembeállításán alapulnak. A globális dél eszerint olyan metaforikusan értelmezhető tér, amely azokat az embereket, helyeket és eszméket foglalja magában, akik és amelyek kimaradtak a modernitás nagy elbeszéléséből. A tanulmány kérdésfelvetése az elméleti megalapozásból kiindulva az, hogy mennyiben tekinthető a romák (nyelvi) helyzete (például Magyarországon) déli elrendeződésnek. A szerző érvelésének egyik fő pontja – MIGNOLO (2007) megállapítására támaszkodva – a modernitás és gyarmatiság közötti elválaszthatatlan a kapcsolaton alapszik. A nyelvi kérdések szempontjából a szociolingvisztika déli elméleteinek képviselői a metanyelvi rendszerek felülvizsgálatát is szorgalmazzák, ami a romani nyelvpolitikák gyakorlatainak kritikai megközelítésével

cseng egybe, amennyiben „a romani nyelvpolitikát évtizedek óta a csoportizmus és a nyelvet tárgyként tételező szemlélet” (49) határozza meg. A tárgyasított nyelv, a saussure-i strukturalizmus öröksége nem számol azzal, hogy az emberek, akikkel a kutatások során kapcsolatba kerülhetünk, olyan világban élnek, ahol a nyelvek – de inkább a beszélés különféle módjainak – megragadására szolgáló kategóriák jelentése és felfogása nem feltétlenül esik egybe. Másképp fogalmazva: eltérően gondolkoznak a nyelvről a nyelvészek és nem nyelvészek, de a déli és északi tudósok is (l. még MAKONI–PENNYCOOK 2020).

Linguistic transparency: the political economy of intersectionality címmel JOAN PULJOLAR tanulmánya abból a problémafelvetésből indul ki, miszerint a szociolingvisztika hatása marginálisan jelenik meg az egyenlőtlenségekről és az interszekcionalitásról szóló politikai, oktatási kontextusok diskurzusaiban. A nyelvi változatosságra nem figyelő társadalomtudósok eltekintenek attól, hogy a nyelv úgy itatja át a társadalmi életet, hogy közben az elnyomáshoz is hozzájárul. De elég a nemzetállami és gyarmati ideológiák előállításában betöltött szerepére gondolnunk, ha a marginális pozíció és nyelvi gyakorlatok összefüggéseit szeretnénk megérteni. Bár ezek az ideológiák a nyelv eszméjét alapvetően a hang birtoklásával kapcsolják össze, a nyelvi megkülönböztetés és a nyelv által megképződő egyenlőtlenségek tárgyalása gyakran mégis a tudomány határain belül marad. A szerző éppen a fennálló rend ellen való fellépés szükségessége mellett érvel, amelynek egyik lehetséges módja a szociolingvisztikai kutatás társadalmi hatásával áll összefüggésben.

A második tematikus egységben „Tanácsolnak?” – Társasjáték a lészpedi köszönések gyakorlatáról című tanulmányukban BODÓ CSANÁD, BARABÁS BLANKA, FAZAKAS NOÉMI és LAJOS VERONIKA a konferencián szervezett műhelyalkalom tanulságait is összegezve a moldvai helyi nyelvi gyakorlatokról szóló reflektált diskurzus előmozdítását lehetővé tevő társasjátékot mutatják be. A társasjáték célja az, hogy a nyelvmentéshez való kritikus hozzáállás kialakításához kiindulópontként szolgáljon a játék résztvevői számára. Miként a Moldvában végzett kollaboratív etnográfiai kutatás, amelynek részeként a társasjáték is elkészült, a részvételiség szemléletmódjában zajlott, az ilyen jellegű kutatások alapkérdései is megérthetők a társasjátékon, annak működésén keresztül. A játék létrehozásában kulcsszerepet játszottak – a kutatás résztvevőiként – a moldvai Lészpeden élő nyelvi szakértők, ezáltal a kutatásban alapvetően fennálló hierarchikus viszonyok a kutató és a kutatók között is újraértelmeződtek. Az együttműködés a különböző háttérű résztvevők között lehet az előfeltétele annak, hogy olyan tudás jöjjön létre, amely a résztvevők kérdésfelvetései mentén alakulva válik a közös erőforrássukká a kutatás folyamatában.

A következő tanulmány, melynek címe MoMa – Moldvai magyar beszélt nyelvi, nyelvjárási korpusz (ERIS ELVIRA MÁRIA – HUSZÁR ANNA LAURA – KALIVODA ÁGNES – SASS BÁLINT – VADÁSZ NOÉMI – VARGHA FRUZZSINA SÁRA) egy, a magyar nyelvészetben fennálló hiányosság betöltésére irányuló projektet mutat be. Ennek célja a moldvai magyar nyelvjárások kutatására alkalmas szövegkorpusz létrehozása volt. A korpuszépítés TÁNCZOS VILMOS korábbi gyűjtéseinek hanganyagára támaszkodott. Ezek a hanganyagok főképp a hitélet és a vallásgyakorlat köré szerveződő beszélgetéseket tartalmazták, de megjelennek bennük nyelvi kérdések is. A korpusz számos lehetőséget rejt magában: akár konkordanciák kinyeréséről, akár gyakorisági listák készítéséről legyen szó, de alkalmas még véletlen mintavételre és kollokációelemzésre is. A tanulmány a korpusz működését konkrét példákkal illusztrálva mutatja be, hogy milyen sokrétű kérdések megválaszolására lehet alkalmas egy korpuszvezérelt vizsgálat.

A Civilek és nyelvészek a nyelv térbeli változatosságának megjelenítésében című (SZABÓ GERGELY – BLANKÓ MIKLÓS – FAZAKAS NOÉMI – KOVÁCS ÁKOS – PARAPATICS ANDREA) szöveg a nyelv térbeli változatosságát tematizáló kerekasztal-beszélgetés tanulságait összegzi. A beszélgetés sajátosságát a civil tudomány paradigmájához való kapcsolódás adja: vagyis az, hogy nem csupán az egyetemi háttérű résztvevők között alakult ki párbeszéd, hanem ennek létrejöttéhez a kutatással nem hivatásszerűen foglalkozó, civil résztvevő is hozzájárulhatott. A résztvevők háttére több szempontból is eltérő volt, már csak a nyelvészettel különbözőképpen foglalkozó kutatók részvételéből adódóan is. A beszélgetésből kivonatolt részletek a stigmatizáció, írásbeliség és internetes nyelvhasználat kortárs gyakorlatainak megértéshez járulnak hozzá: az eltérő perspektívák dialógusa egy-szersmind a civil kutatókkal való együttműködésben rejlő lehetőségekről is szól.

A harmadik tematikus egység olyan tanulmányokat közöl, amelyek a kutatások módszertani kihívásaival, illetve az ezekből eredő lehetőségeikkel egyaránt szembesítik az olvasót. A tematikus blokk BARABÁS BLANKA tanulmányával kezdődik (Módszertani dilemmák egy nyelvészeti etnográfiai kutatásban), amely a nyelv és nemzet ideológiai kapcsolata mentén realizálódó identitáskategóriák feltárása köré összpontosul. A tanulmány azért is kiemelkedő, mert a szerző szemléletesen kifejti a kutatás során felmerülő dilemmákat és nehézségeket; ezek elsősorban a kutatási helyszín speciális voltában keresendők. A Bálványosi Nyári Szabadegyetem és Diáktábor (Tusványos) jellegéből adódóan olyan fesztivál, amely a kutatási kérdések szempontjából indokolt választásnak tűnik, ezzel együtt azonban számos kihívást is magában hordozott. Ahogyan a szerző érvelése rámutat, bár a társas valóság és nyelvi gyakorlatok komplexitását a mindennapi interakciók által érthetjük meg, a választott terep korántsem tekinthető mindennapinak, már csak a szociokulturális és politikai beágyazottsága miatt sem. De legfőképpen azért, mert a résztvevők számára a fesztivál nem a hétköznapi valóság helyszíne. A tanulmány az etnográfiai alapokra épített elemzésein keresztül rávilágít a módszertani nehézségekre is, de ami különösen is fontos komponense, az a kutatói pozíció kutatásra gyakorolt hatásának körüljárása.

BAUKO JÁNOS A szocioonomasztikai kutatások társadalmi hatásai című tanulmánya a szlovákiai magyarok névmenedzselését értékeli. A nevek szociokulturális dimenziója és társadalmi működése elválaszthatatlanul összefonódik azzal, hogy a nevek társadalmi meghatározottságú identitásjelek. A tanulmány névmenedzselésre összpontosít, és mutatja be Szlovákia kétnyelvűségi helyzetében való relevanciáját. Lévéen, hogy a névmenedzselés az alkalmazott nyelvészet azon ága, amely egyszerre hasznos és közérdekű, a hatalom és az egyenlőtlenségek dinamikáihoz elvezető kérdések is e kutatások előterébe kerülhetnek. A tulajdonnevek használatának szabályozása, ennek módja, tervezése és problémái olyan égető kérdésekké válnak, amelyek a hivatalos névalakok sztenderdizálása mellett az anyanyelvi névhasználat lehetőségeit is befolyásolják. A szerző éppen arra irányítja rá a figyelmet, hogy a kisebbségi helyzet szociokulturális, politikai és nyelvi körülményei egyenlőtlen helyzeteket eredményezhetnek a névhasználat terén is.

TÜCSÖK DOROTTYA A részvételi kutatások módszertanáról – a bevonódás gyakorlati példái című tanulmánya öt korábbi kutatási projekt (melyek a Nyelvtudományi Kutatóközpont Többnyelvűségi és Edukációs Nyelvészeti Kutatócsoportjának keretében valósultak meg) tanulságait összegezve kínál iránymutatást a részvételi szemléletű kutatások jó gyakorlataihoz. Nem az egyes esetek részletes elemzése a cél, hanem egy átfogó kép kialakítása révén reflektálni a kutatások heterogenitására, és az ezek során gyűjtött ta-

pasztalatokra. Mivel minden helyzet más, vagyis eltérő részvételi megközelítést igényel, a kutatónak folyamatosan újra kell értelmeznie saját pozícióját és szerepét a kutatásban. A hagyományos kutatások hierarchikus viszonyainak átértelmezése együtt jár olyan kérdésekkel, amelyek a szerzőséggel vagy a tudás kialakításának jogával is összefüggésben állnak. Így válik a részvételiség kellően rugalmas szemléletmóddá ahhoz, hogy a résztvevők igényeihez igazodva formálódjon a kutatás folyamata során.

A Társadalmi hatások az iskolában című tematikus blokk GALLI-HIRLING SAROLTA A diákok frazémaismeretének mérhetősége című tanulmányával kezdődik, amely az általános és középiskolás diákok frazémaismeretének méréséhez alkalmazott feladatok módszertanát, valamint azok alkalmasságát vizsgálja. A szerző abból az alapvetésből indul ki, hogy a frazémák ismerete számos nyelvi kompetencia meglétét feltételezi, ezért a különböző, ezek felmérését célzó feladatoknak más-más aspektusokra volna szükséges helyezniük a hangsúlyt. A módszertan alkalmasságára irányuló vizsgálat korpuszát a központi felvételi feladatsorok frazémákra vonatkozó feladatai jelentették; ezek jellemzően a szólások, közmondások és szóláshasonlatok ismeretére kérdeznék rá. A tanulmányban megfogalmazott fő állítás szerint a frazémák szó szerinti felidézését váró feladatok nem elegendőek ahhoz, hogy megfelelően felmérjék a diákok frazémaismeretéhez kapcsolódó nyelvi kompetenciákat, miként a lexikális tudás megléte önmagában már tökéletesen elegendő ahhoz, hogy a diákok a frazémák alakját képesek legyenek felidézni.

A javítás mint feszültség forrása tanár–diák interakciókban című írásában JANI-DEMETRIOU BERNADETT célja a bahtyini heteroglosszia elmélete alapján elemzést nyújtani a tanári javítás gyakorlatáról az osztálytermi interakcióban. A kutatás helyszíne egy olyan magyarországi állami iskola, ahol a vizsgált interakciók egy eleve feszültségekkel teli környezetben valósulnak meg. Ennek oka az, hogy az iskolában magas a többnyelvű roma diákok száma, és a tanulmányi eredménytelenségnek van áteticizált helyi értelmezése. Sőt, a roma gyerekek beszédmódjai, melyek egyaránt támaszkodnak a magyar és romani nyelvhez kapcsolható erőforrásokra, gyakran negatív jelzők mentén válnak a tanári értékelések tárgyává az iskolában. A kutatás a nyelvészeti etnográfia módszertanára támaszkodva a tanár és a diákok közötti interakciók vizsgálatával az iskolai normák reprezentációjának feltárására is kísérletet tesz. A tanórákon készített videófelvételek elemzésével a szerző rámutat arra, hogy a roma diákok otthoni környezetének és az iskola normatív elvárásainak különbségei hogyan válnak feszültség forrásává. A szerző emellett érvel, hogy a javítás az osztálytermi diszkurzív cselekvés olyan manifesztációja, amely nyelvi ideológiák mentén alakul: a pedagógusok egyes beszédmódokat (mint az iskola roma diákjainak cigány beszédmódjai) különböző társas jelentések hordozóiként is azonosítanak.

KOZMÁCS ISTVÁN és VANČO ILDIKÓ A standard nyelvváltozat mint a diszkrimináció eszköze a szlovákiai magyar nyelvtanoktatásban című tanulmánya azokhoz a diskurzusokhoz kapcsolódik, amelyek a kisebbségi magyar nyelvű oktatás problémakörére összpontosítanak. E kutatások fókusza jellemzően a kisebbségek által használt magyar nyelv és a nyelvtanoktatás viszonyára helyeződik. A szerzők ennek feltárására a Szlovákiában hivatalosan forgalomban lévő nyelvtankönyvek elemzésére vállalkoznak. Elemzéseikkel rámutatnak, hogy az anyanyelvoktatás Szlovákiában sztenderdközpontú, tehát erős az a narratíva, amely egy ideálisnak hitt nyelvváltozatot eszményít. Az ennek okán kialakuló preskriptív szemlélet nyelvi alapú diszkriminációhoz vezet, amelyet a vizsgált nyelvtankönyvek indirekt módon közvetítenek. A nyelvi másság nyelvi hátrányként történő azo-

nosítása pedig tovább erősíti a nyelvi diszkriminációt, amely a sztenderd nyelvváltozat felsőbbrendűségén alapul – akár implicit, akár explicit módon. Ezzel párhuzamosan pontosan azt akadályozza meg, hogy a diákok megismerjék a nyelvi változatosságot, amely mindennapjaik során is körülveszi őket.

KRESZTYANKÓ ANNAMÁRIA (*A nemi határok és a zsidóság megjelenése kamaszlányok narratív és vizuális gyakorlataiban*) 16–19 éves budapesti zsidó diáklányok nyelvi és vizuális gyakorlatait elemzi abból a célból, hogy feltárja azokat a nemi határokat és nemi szerepekre vonatkozó ideológiákat, amelyek e korosztály reflexióiból rajzolódnak ki. A kutatás az identitás narratív és vizuális konstrukcióit szociokulturális nyelvészeti keretben vizsgálta, így hangsúlyozva a nyelvi gyakorlatok és az identitáskonstrukciók egymással való szoros összefüggését. A vizsgálat módszere a szociokulturális nyelvi portfólió volt, amely lehetővé tette a diákok nyelvi és vizuális reprezentációinak megismerését: a diákoknak öt élethelyzetet kellett három rajzon keresztül megjeleníteniük önmagukra vonatkozóan. A kutatásban a képiség és a test szerepe kétségkívül fontos szemponttá vált: a test a társas térben a szemiotikai repertoár részeként értelmeződött, ezért a rajzok a beszédmódok mellett az öltözködés, párválasztás és gyermekvállalás szempontjából is az elemzés részét képezték. A szerző amellett érvel, hogy a testábrázolások megkönnyítik a beszédmódokról való metanyelvi reflexiók feltárását, ezzel párhuzamosan a nyelvi és nemi ideológiák reflektált értelmezését is lehetővé teszik.

A soron következő tematikus egység tanulmányainak középpontjában a többnyelvűség áll. BORBÉLY ANNA *Pozitív nyelvészet és nyelvi emlékek* című tanulmánya a nyelv és az identitás kapcsolatát pozitív nyelvészeti aspektusból vizsgálja a beszélők által őrzött pozitív nyelvi emlékek feltárása révén. A pszichológiában is használt pozitivitás fogalma nemcsak a beszélők nyelvi gyakorlatainak értelmezésekor lehet hasznos a nyelvészet számára, hanem akkor is, amikor a cél a jó nyelvi gyakorlatok terjesztése. A tanulmány a pozitív nyelvi emlékek és a fenntartható kétnyelvűség összefüggéseire mutat rá. Nyelvi emlékek tekinthető mindazon megélt, elmesélt vagy újramesélt történet, amely a nyelvről, nyelvi jelenségekről és a beszélőről szól – ez lehet az emlékező személy elmesélt története, de mások által megélt esemény is. A szerző longitudinális kutatás során készült interjúk elemzésére vállalkozik, amely a magyarországi román–magyar kétnyelvűségekre fókuszált. A szerző rámutat arra, hogy a pozitív és a negatív nyelvi emlékek egyaránt jelen vannak az adatközlők múltjáról szóló beszámolóiban. A narratívák szerkezeti egységeinek vizsgálatával feltárhatóvá vált, hogy az elmesélt történetek a nyelvi fenntarthatóságot is erősítik, így a fenntartható kétnyelvűség ekként történő vizsgálatának köszönhetően a nyelvcsere is új perspektívából tekinthetünk.

A Családi nyelvpolitika moldvai többnyelvű falvakban című tanulmány, melynek szerzői PETTERI LAIHONEN, BODÓ CSANÁD, GÁSPÁR JUDIT és JANI-DEMETRIOU BERNADETT, a családi nyelvpolitika kritikai keretrendszerének diskurzusához kapcsolódik. A tanulmány azzal foglalkozik, hogy az otthon maradók családi nyelvpolitikájáról mi mondható el egy (munka)migrációban érintett kontextusban. Ez kevésbé kutatott szegmens a családi nyelvpolitika témakörében, mert a kutatások fókuszja elsődlegesen a kivándorló személyekre irányul. A szerzők félig strukturált interjúk elemzésével valósítják meg a családi nyelvpolitika dinamikáinak feltárását, amelyek Bákó megyei településeken otthon maradó anyákkal készültek. A részt vevő nők a Moldvai Csángómagyar Oktatási Programmal kapcsolatban álltak, amely a helyi többnyelvű nyelvi gyakorlatok alakulásának

szempontjából jelentős. Kritikai megközelítés révén a kutatás a család, nyelv és politika empirikus vizsgálatára vállalkozott, egyszersmind reflektálva a családi konfigurációk sokféleségére is. Sőt, az ágencia fogalmának középpontba helyezése által a hatalom és egyenlőtlenségek aspektusai is az elemzés részét képezték. A szerzők következtetése szerint bár a magyar–román nyelvcseré, a migráció és a magyar nyelvi revitalizáció egyaránt megjelenik a kutatásban részt vevő nők narratíváiban, az ágenciát elsődlegesen nem magukhoz, hanem valamely autoritáshoz (pl. iskola) kötik, így a szerzők tanulmányuk végén azt a kérdést fogalmazzák meg, hogy valóban családi nyelvpolitikáról lehet-e beszélni a vizsgált kontextusban.

SIMON SZABOLCS és MISAD KATALIN tanulmánya dél-szlovákiai települések két-nyelvűségi helyzetének feltárását tűzi ki célul egy kérdőíves felmérés eredményeinek elemzése, illetve a hivatalos érintkezés nyelvének vizsgálata által. A kérdőíves felmérésben magyar és szlovák nemzetiségű és/vagy anyanyelvű adatközlők vettek részt, míg a hivatali ügyintézés nyelvének vizsgálatához strukturálatlan interjúkat elemeztek, melyek helyi önkormányzatokban dolgozókkal és ügyfelekkel készültek. Emellett az intézményekben a megfigyelés módszerét is alkalmazták az eredmények árnyalása érdekében. Eredményeik arra mutatnak rá, hogy a szlovákiai magyarok körében jellemző a nemzeti-ség és az anyanyelv kategóriáinak szétartása. A köznyelv nagyobb presztízse összefüggésben áll azzal, hogy a nyelvjárások visszaszorulása megfigyelhető tendencia az érintett településeken. Ez a vizsgált önkormányzatokban használt nyelvekre is hatással van: bár megállapítható, hogy a szóbeli kommunikáció nyelve az ügyfél által választott nyelvhez igazodik, az írásbeli kommunikáció általában szlovák nyelven folyik.

SZABÓ T. ANNAMÁRIA ULLA a családi nyelvi menedzsment és a családi nyelvpolitika kérdéskörét Franciaországban élő, magyar–francia többnyelvű családok szocializációs stratégiáin keresztül vizsgálta. A kutatás hangsúlyt helyezett arra, hogy feltárja, milyen gyakorlatok révén valósul meg az otthoni és/vagy családi nyelv fenntartása, és mindez milyen összefüggésben áll az identitáshoz való viszonnal. A longitudinális vizsgálat során készített interjúk elemzése rámutat arra, hogy a családok nyelvmegőrzése milyen – olykor eltérő – gyakorlatok mentén szerveződik. Az identitás strukturálódásának vizsgálata az idő és tér összefüggésében nemcsak azt igazolta, hogy a szülők sokszor szükségesnek látják továbbadni a magyar identitást, hanem a családi nyelvpolitika dinamikájának változását a nyelvvesztés és identitásvesztés relációjában világította meg.

A nyelvi különbségek dinamikája című tematikus blokkot KONTRA MIKLÓS Az angol nyelv a mai Magyarországon tanulmánya nyitja, amely az angol térnyerésének problémakörével foglalkozik. Két kölcsőnelem bemutatásával az angol nyelv magyar nyelvre gyakorolt hatását illusztrálja morfológiai és lexikai szinten realizálódó jelenségekkel. A szerző ezt követően rámutat a tárgyalt kérdéskörnek a köz- és felsőoktatás tannyelvében mutatkozó jelentőségére. Konkrétan arra, hogy mennyiben válik kitüntetett szerepűvé az oktatási praxisban az angol nyelv, egyszersmind a tudományos szférában is, reflektálva mindennek a társadalmi életet is befolyásoló eredményeire. A nyelvpolitikai aspektusok beemelésével a szerző a vizsgált jelenséget a nyelvek közötti hierarchiákból fakadó egyenlőtlenségekkel összefüggésben értékeli, ezzel hangsúlyozva azt, hogy a tanulmány elején felvázolt, szavak és morféma szintjén azonosítható jelenségek hogyan válnak fokozatosan társadalmi hatások indikátoraivá.

NÉMETH BOGLÁRKA A regisztrálás jelenségekőre, relevanciája és a „székely nyelvjárás” regisztrálásának lehetőségei. Egy kutatás elméleti megfontolásai című tanulmánya a nyelvjárások regisztrálásával foglalkozó kutatások relevanciájára mutat rá. A kritikai szociolingvisztika szemléletmódját alapul vevő elméleti áttekintés reflektál arra, hogy a nyelvváltozatokról szóló diskurzus kritikai megközelítése nem absztrakt struktúraként tekint a beszélés ekként értelmezett módjaira. A tárgyiasított nyelvet társadalmi konstrukcióként értelmezve a nyelvi gyakorlatok komplexitásának feltárása olyan aspektusokra irányul, mint például az autenticitás kérdése, a nyelvi változatosság újfajta konceptualizációja, vagy a nyelvi gyakorlatokban megképződő identitáskonstrukciók. A tanulmány e keretrendszerhez kapcsolódva a regisztrálás metanyelvi gyakorlatára fókuszál. Ehhez a szerző először áttekinti a regiszter fogalmának alakulását a nyelvtudományban. Saját gyakorlatában ASIF AGHA definícióját alkalmazza: AGHA (2005/2021) a regisztereket a beszélés reflexív modelljeiként határozza meg. A regiszterek ilyen értelemben nem statikus formákként értelmezhetők, hanem képesek folyamatosan újratermelődni, stabilizálódni és transzformálódni a regisztrálás metanyelvi gyakorlatai révén. A szerző amellettt érvel, hogy a regisztrálás vizsgálatával a nyelvi változatosság működésének és funkciójának árnyaltabb képét adhatjuk, amely a székely nyelvjárás esetében azért is releváns, mivel egyszerre stigmatizált és idealizált beszédmódként regisztrálódik a diskurzusban.

SINKOVICS BALÁZS A nyelvjárás hagyományörzés? A Szeged környéki ő-zés megőrzése Hódmezővásárhelyen című tanulmánya a nyelvjárások fennmaradásának kérdéskörét Hódmezővásárhelyen vizsgálja. A tanulmány a NyelVÉSZ-projekt egy részét mutatja be, amely a helyi szülőkkel és a nagyszülőkkel készített interjúk tanulságait összegzi. Az interjúkban az adatközlők a nyelvjárás fenntartására vonatkozó, illetve a tanárok ebben betöltött szerepéről való vélekedéseire kérdeztek rá. A szerző előzetesen reflektál arra, hogy jellemző tendencia Magyarországra nézve is a nyelvjárások visszaszorulása. Hogy ennek hátterében a mobilitás, az életmód megváltozása és szocializáció eltérő gyakorlatai állnak, megkérdőjelezhetetlen, ugyanakkor kétségekívül hatással van rá a sztenderdközpontú gondolkodás és a nyelvi diszkrimináció is. Mindezen tények ellenére a nyelvjárás (például „izes”) beszéd presztízse olykor mégis magas, de nem szabad elfeledkezni arról, hogy ebben az esetben egy idealizált nyelvváltozathoz kötődik az értékelés e módja. Az elemzés eredményei azt mutatják, hogy az adatközlőknek a nyelvjáráshoz fűződő attitűdje alapvetően pozitív, de a részletező elemzés ezt a képet némiképp mégiscsak árnyalja: az adatközlők a nyelvjárás fennmaradásának lehetőségét például sokszor a hagyományörzéssel kapcsolatban tárgyalják. A tanulmány kitekintésében bemutatott, a hódmezővásárhelyi Wass Albert Irodalompartoló Egyesület irodalmi pályázatának felhívása azért is lehet izgalmas az olvasók számára, mert a nyelvjárás megőrzésére egészen sajátos módon tett kísérletet mutat be. A pályázat kiírói olyan irodalmi pályaműveket várnak ugyanis, amelyek ő-ző nyelvjárásban íródtak; ez pedig az írásbeliség aspektusait is beemeli az autentikusként felismert nyelv megőrzésének kérdéskörébe.

A VARGHA FRUZZSINA SÁRA, KOCSSIS ZSUZZSANNÁ és SZABÓ GERGELY által jegyzett, Magyar nyelvjárás magánhangzók az akusztikai térben című tanulmány abból indul ki, hogy a magyar nyelvjárás adatok eszközfonetikai vizsgálata mindezzidáig kevésbé jelent meg a dialektológiai kutatásokban. A szerzők rámutatnak, hogy A magyar nyelvjárások atlaszának lejegyzései a kutatói percepció alapján készültek el, a nyelvjárás adatokat főként ezek a lejegyzések szolgáltatják. Kevesebbet tudunk azonban a hanganyagok akusztikai jel-

lemzőiről: az akusztikai elemzések beemelése a nyelvjárások vizsgálatába éppen erre válik, melynek célja a magánhangzó-minőségek feltérképezése az első és második formánsérték alapján. Az eredmények arra mutatnak rá, hogy a kutatói percepció nem lehet biztos pont egy-egy magánhangzó minőségének megállapításában, ez pedig az akusztikai vizsgálatok szükségességét látszik alátámasztani a dialektológiai kutatások vonatkozásában.

A kötet zárásaként a kétnyelvűség és nyelvjárások aspektusait érintő tanulmányok olvashatók, amelyek a Termini Kutatóhálózat munkájához kapcsolódnak. BENŐ ATTILA a mezősi nyelvjárásban elemzi a szemantikai érintkezés jelenségét, mely jól szemlélteti a nyelvi és fogalmi rendszerek komplexitását a vizsgált kontextusban. A nyelvjárás megtartásának lehetőségeit tárgyalja PÉNTEK JÁNOS tanulmánya Kalotaszeg kettősségének körüljárásával: a település történeti áttekintésével segíti elő az erdélyi mezősi nyelvjárás és a táji identitás összefüggéseinek megértését. PRESINSZKY KÁROLY a Szlovákiai Magyar Nyelvjárási Hangoskönyv korpuszán végzett vizsgálatával a nyelvváltozatok és a kétnyelvűséghez is kapcsolódó nyelvi attitűdök relációját világítja meg, tanulmányában elsősorban a kölcsönzésekre, a kódváltások jelzésére és az ezekhez társuló nyelvi attitűdökre fókuszálva. A sort SÓFALVI KRISZTINA tanulmánya zárja, amely olyan morfológiai aspektusokra irányítja a figyelmet, amelyek a mezősi beszélők által használt román kölcsönzavakat a magyar szövegbe való beilleszkedésük szempontjából elemzi.

3. A kötet a szociolingvisztikai kutatások eltérő kérdezésmódjával a tudományterület interdiszciplináris megközelítéseit, a kutatási kontextusok és a módszertanok sokféleségét egyaránt bemutatja. A tanulmányok – a konferencia előzetes témakijelölésének megfelelően – a társadalmi hatás lehetséges aspektusai köré szerveződnek. A szerkesztők előszavukban arról írnak, hogy a konferencia szervezésével céljuk volt számot adni mindazon „tudományos közösségben hatást kiváltani kívánó törekvésekről is, amelyeknek az akadémiai szférán kívül fellépő társadalmi vonatkozásairól mindeddig kevés szó esett” (7). A kötet a benne közreadott tanulmányokkal pontosan ezt a hiányosságot tölti be, de túl is lép ezen: egyszerre nyújt átfogó képet a szociolingvisták tevékenységeinek társadalmi hatásáról, amely a szakmai körön túlmenően is érvényesül, egyúttal jó kiindulópontként és inspirációként szolgálhat az új kutatások számára is a leendő kérdések megfogalmazásához.

Hivatkozott irodalom

- AGHA, ASIF 2005/2021 Voice, footing, enregisterment. *Journal of Linguistic Anthropology* 15/1: 38–59. <https://doi.org/10.1525/jlin.2005.15.1.38> [Magyarul: Hang, alaphelyzet, regisztrálás. *Replika* 119–120, 141–170. JANI-DEMETRIOU BERNADETT fordítása.]
- MIGNOLO, WALTER D. 2007. Delinking: The rhetoric of modernity, the logic of coloniality and the grammar of decoloniality. *Cultural Studies* 21: 449–524. <https://doi.org/10.1080/09502380601162647>
- PENNYCOOK, ALASTAIR – SINFREE, MAKONI 2020. *Innovations and Challenges in Applied Linguistics from the Global South*. Routledge, London – New York. <https://doi.org/10.4324/9780429489396>

JENEI KAMILLA

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem